

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

P ./. riksåklagaren angående grovt bokföringsbrott m.m.

(Hovrättens över Skåne och Blekinge dom 2013-12-23 i mål B 1925-13)

Högsta domstolen har förordnat att riksåklagaren ska komma in med svarsskrivelse i målet, avseende frågan om påföljds lindring på grund av långsam handläggning. Jag vill anföra följande.

Jag har inhämtat yttrande från Ekobrottsmyndigheten. Yttrandet bifogas (bilaga 1). Till yttrandet har Ekobrottsmyndigheten bifogat ett antal tingsrätts- och hovrättsavgöranden i vilka frågan om påföljds lindring på grund av långsam handläggning och/eller kränkning av förbudet mot dubbla förfaranden behandlats. Ekobrottsmyndigheten har senare kompletterat sitt yttrande med ytterligare ett antal underrättsavgöranden. Även dessa avgöranden bifogas (bilaga 2).

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Det finns enligt min mening skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

I Ekobrottsmyndighetens yttrande redogörs för omständigheterna i målet. Jag får i denna del hänvisa till yttrandet.

Grunder och frågan om prövningstillstånd

Ekobrottsmyndighetens yttrande

Även när det gäller grunderna för min inställning i målet och frågan om prövningstillstånd kan jag till stor del ansluta mig till vad Ekobrottsmyndigheten anfört. Jag vill dock göra några tillägg och sammanfatta min inställning enligt följande.

Min inställning

Europadomstolens domar i juni 2014 i fyra mål mot Finland

I artikel 4 i protokoll nr 7 till Europakonventionen stadgas att ingen får lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket han redan har blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i denna stat. En bestämmelse med motsvarande innehåll återfinns i artikel 50 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna.

I NJA 2013 s. 502 fann Högsta domstolen att den svenska regleringen med skattebrott och skattetillägg i två olika förfaranden mot en och samma person är oförenlig med rätten att inte bli lagförd eller straffad två gånger för samma brott enligt artikel 4 i Europakonventionens sjunde tilläggsprotokoll och artikel 50 i EU:s rättighetsstadga. Den som fått ett skattetillägg därför att han eller hon har lämnat en oriktig uppgift i skatteförfarandet får enligt Högsta domstolen inte därefter åtalas för brott enligt skattebrottslagen på grund av samma oriktiga uppgift. Det saknar därvid betydelse om skattetillägget har vunnit laga kraft eller inte.

Europadomstolen har den 20 juni 2014 meddelat dom i fyra mål mot Finland som gäller dubbla straffrättsliga och skatterättsliga förfaranden (Nykänen mot Finland ansökan nr. 11828/11, Häkkä mot Finland ansökan nr. 758/11, Pirttimäki mot Finland ansökan nr. 35232/11 och Glantz mot Finland ansökan nr. 37394/11). I rättsfallen gör domstolen bl.a. vissa uttalanden om när en kränkning föreligger vid parallella förfaranden som är av intresse i det nu aktuella målet.

I rättsfallet Nykänen mot Finland (dom den 20 maj 2014) uttalade Europadomstolen följande när det gäller parallella förfaranden.

49. As concerns parallel proceedings, Article 4 of Protocol No. 7 does not prohibit several concurrent sets of proceedings. In such a situation it cannot be said that an applicant is prosecuted several times “for an offence for which he has already been finally acquitted or convicted” (see *Garaudy v. France* (dec.), no. 65831/01, ECHR 2003-IX (extracts)). There is no problem from the Convention point of view either when, in a situation of two parallel sets of proceedings, the second set of proceedings is discontinued after the first set of proceedings has become final (see *Zigarella v. Italy* (dec.), no. 48154/99, ECHR 2002-IX (extracts)). However, when no such discontinuation occurs, the Court has found a violation (see *Tomasovic v. Croatia*, cited above, § 31; and *Muslija v. Bosnia and Herzegovina*, no. 32042/11, § 37, 14 January 2014).

....

53. The court would acknowledge in this connection that it might sometimes be coincidental which of the parallel proceedings first becomes final, thereby possibly creating a concern about unequal treatment. However, in view of the margin of appreciation left to High Contracting Parties, it falls within their power to de-

termine their own criminal policy and the manner in which their legal system is organized. The High Contracting Parties are free to develop their criminal policy and legal system in accordance with their applicable international obligations, in particular the Convention and its Protocols (see *mutatis mutandis Achour v. France* [GC], no. 67335/01, § 44, ECHR 2006-IV). It appears that in Finland the case-law and the legislation have already been modified accordingly.

Nykänen hade påförts skattetillägg av skattemyndigheten och åtalats för skattebedrägeri avseende att han i sin inkomstdeklaration inte tagit upp samtliga inkomster han haft under ett visst inkomstår. Europadomstolen konstaterade att målet rörde två parallella separata förfaranden, att skattetillägget vann laga kraft den 1 april 2009 och att åtalet väcktes den 19 augusti 2008. De två förfarandena pågick således samtidigt fram till den 1 april 2009 när skattetilläggsförfarandet avslutades. Eftersom det straffrättsliga förfarandet inte avbröts utan fortsatte fram till den 1 september 2010 hade Nykänen dömts två gånger för samma sak i två olika förfaranden. Europadomstolen fann att det hade skett en överträdelse av artikel 4 i protokoll 7 till Europakonventionen.

Vidare kan nämnas att i rättsfallet Häkkä mot Finland (dom den 20 maj 2014) hade Häkkä påförts skattetillägg som han inte överklagat. Häkkä åtalades och dömdes sedan för skattebedrägeri. När det straffrättsliga förfarandet avslutades genom en lagakraftvägande dom hade tiden för överklagande av besluten om skattetillägg ännu inte löpt ut. Enligt Europadomstolen hade då det enda sättet att undvika dubbla förfaranden varit att Häkkä först begärt rättelse och sedan överklagat besluten om skattetillägg. Eftersom Häkkä inte utnyttjat denna möjlighet förelåg det inte någon överträdelse av artikel 4 i protokoll nr 7 till Europakonventionen.

I NJA 2013 s. 502 undanröjde Högsta domstolen hovrättens dom i den del som hovrätten hade prövat åtalet för grovt skattebrott under åtalpunkten 3 samt avvisade åtalet i den delen. De grova skattebrotten enligt åtalpunkten 3 avsåg Ps inkomstskatt taxeringsåren 2006, 2007 och 2008. Skatteverkets beslut om skattetillägg avseende dessa taxeringsår vann laga kraft den 1 januari 2012, den 1 januari 2013 respektive den 1 januari 2014.

Med hänsyn till Europadomstolens uttalanden i de nyss redovisade avgörandena Nykänen och Häkkä mot Finland kan konstateras att artikel 4 i protokoll nr 7 till Europakonventionen kränktes i och med att det straffrättsliga förfarandet mot P avseende taxeringsåren 2006 och 2007 inte avbröts efter att besluten om skattetillägg vunnit laga kraft. När det gäller taxeringsåret 2008 så avvisade Högsta domstolen åtalet innan beslutet om skattetillägg vunnit laga kraft, varför det i det fallet, vid en tolkning utifrån Europadomstolens uttalanden, inte är fråga om någon kränkning.

Frågan om påföljds lindring redan på grund av en rättighetskränkning

Ekobrottsmyndigheten uttalar som ett exempel på en fråga om påföljd som kan uppkomma i mål är om påföljds lindring bör ske redan på grund av den rättighetskränkning som ligger i att den tilltalade har åtalats och dömts i strid mot förbudet mot dubbla förfaranden.

I det nyss nämnda avgörandet Nykänen mot Finland hade Nykänen yrkat ersättning med 3 000 EUR avseende ideell skada som påstods ha förorsakats av överträdelsen av artikel 4 i protokoll nr 7 till Europakonventionen. Europadomstolen tillerkände honom det yrkade beloppet utan någon närmare motivering. Åtalet mot Nykänen avsåg en enda gärning, oriktiga uppgifter som lämnats i en och samma deklARATION.

Europadomstolens avgöranden om ersättning för ideell skada grundas i stor utsträckning på skälighetsbedömningar. Motiveringen för att utge en viss summa i ideellt skadestånd är inte sällan knapphändig, varför det kan vara svårt att avgöra hur Europadomstolen har resonerat i olika fall. Ideellt skadestånd omfattar ersättning för både fysisk som psykisk skada eller smärta till följd av konventionskränkningen. Olika typer av negativa känslor och upplevelser ersätts som ideell skada, under förutsättning att det finns ett orsakssamband mellan upplevelsen och kränkningen. Som exempel kan nämnas frustration, oro, sorg, obehag, förödmjukelse, förlust av rykte och karriärmöjligheter och, i allvarliga fall, trauma (se SOU 2010:87 Skadestånd och Europakonventionen, s. 189 ff. och NJA 2007 s. 584).

I det nu aktuella fallet har hovrätten dömt P för dels grova skattebrott avseende oriktiga uppgifter som han lämnat i sitt aktiebolags skattedeclarationer, dels grova bokföringsbrott. Den del av åtalet som avvisats avser grova skattebrott avseende oriktiga uppgifter som lämnats i Ps inkomstdeklarationer. Samtliga delar av åtalet byggde på samma transaktioner. Med hänsyn till de grova brott som P ändå dömts för anser jag att överträdelsen av Europakonventionens förbud mot dubbla förfaranden inte kan anses ha inneburit någon sådan olägenhet för P som i sig kan motivera påföljds lindring.

Frågan om påföljds lindring – betydelsen av att målet återförvisats

Jag delar Ekobrottsmyndighetens uppfattning att det inte finns något enskilt led i åklagarens eller domstolarnas handläggning som kan anses ha tagit oskäligt lång tid. Tvärtom måste handläggningen, med hänsyn till den aktuella måltypen och de Europarättsliga komplikationerna, i flera fall anses som förhållandevis rask. De frågor som i stället inställer sig är vilken betydelse det i detta sammanhang har att Högsta domstolen återförvisat målet till hovrätten som haft att på nytt pröva Ps överklagande. Ska en jämförelse ske mellan den totala handläggningstiden och hur lång tid ett mål av denna typ normalt tar om återförvisning inte sker? Eller ska hela den tid som ligger efter Högsta domstolens återförvisningsbeslut anses som en oskälig fördröjning? Eller är det den tid

som avser handläggningen i hovrätten och Högsta domstolen fram till återförvisningen som utgör dröjsmålet?

Rättsfallet NJA 2010 s. 363 avsåg fråga om skadestånd på grund av långsam handläggning av ett mål (ersättningsprocessen) som avsåg skadestånd för långsam handläggning av ett skattemål. I ersättningsprocessen hade tingsrätten avisat kändens talan och hovrätten inte ändrat detta beslut. Högsta domstolen undanröjde sedan tingsrättens avvisningsbeslut och visade målet åter till tingsrätten för fortsatt behandling. I den senare skadeståndsprocessen hävdade den kändande att tingsrättens och hovrättens beslut hade föranlett dubbla processkedjor och att handläggningstiden därmed i onödan hade förlängts med nästan fyra år.

Högsta domstolen uttalade att eftersom Högsta domstolen i ersättningsprocessen hade återförvisat målet till hovrätten kunde tingsrättens och hovrättens beslut inte ha inneburit en kränkning av kändens rättigheter enligt artikel 6.1 eller artikel 13 i Europakonventionen. Den extra tid som ersättningsprocessen tog till följd av avvisningsbesluten skulle däremot beaktas inom ramen för prövningen av frågan om kändens rättigheter kränkts på grund av långsam handläggning.

Högsta domstolen konstaterade att den aktuella tidsperioden inleddes genom att kändanden den 2 november 1999 väckte talan mot staten och avslutades genom Högsta domstolens dom den 3 december 2009. Fråga var om en handläggningstid på strax över tio år, med prövning i sex instanser. Den första processkedjan tog cirka tre och ett halvt år och den andra processkedjan cirka sex och ett halvt år. Högsta domstolen fortsatte enligt följande.

19. Europadomstolen har i flera rättsfall angett vissa kriterier som bör beaktas vid bedömningen av om en långsam handläggning av domstolar eller myndigheter har inneburit en kränkning av en rättighet enligt artikel 6.1. Europadomstolen beaktar här omständigheterna i målet med hänsyn bl.a. till i hur många instanser målet har handlagts, målets komplexitet, myndigheternas eller domstolarnas agerande, klagandens eventuella medverkan till tidsutdräkten och vad som står på spel för klaganden. (Frydlander v. France, no. 30979/96, judgment of 27 June 2000, p. 43.) Dessa kriterier får anses tillämpliga även vid prövningen av om handläggningstiden i ersättningsprocessen utgjort en kränkning av en rättighet enligt artikel 13.

20. När ersättningsmålet efter mer än tre år hade återförvisats till tingsrätten ålåg det domstolarna att handlägga målet med särskild skyndsamhet (jfr t.ex. Doran v. Ireland, no. 50389/99, judgment of 31 July 2003, p. 47). När det dessutom är fråga om ett skadeståndsmål som gäller ersättning för långsam handläggning av en tidigare ersättningsprocess rörande långsam handläggning ställs extra stora krav på skyndsamhet (Zullo II p. 100; se vid 11 ovan).

21. Mot denna bakgrund tog ersättningsprocessen oacceptabelt lång tid. Härtill kommer att det förekom långa perioder av inaktivitet. Under den andra process-

kedjan låg t.ex. målet i hovrätten utan åtgärd i sammanlagt två och ett halvt år. Även vid tingsrätten förekom långa perioder av inaktivitet.

22. Härigenom har B.H:s rätt enligt artikel 6.1 till en rättegång inom skälig tid och till ett effektivt rättsmedel enligt artikel 13 i Europakonventionen kränkts. B.H. är därför berättigad till ersättning för ideell skada.

Vid prövningen av frågan om kärandens rättigheter kränkts på grund av långsam handläggning har Högsta domstolen således beaktat den extra tid som ersättningsprocessen tog till följd av avvísingsbesluten. Samtidigt har vid bedömningen vägts in att det varit fråga om en handläggning i sex instanser. Högsta domstolen fann att ersättningsprocessen tagit oacceptabelt lång tid med hänsyn till att det efter Högsta domstolens återförvisningsbeslut ålegat domstolarna att handlägga målet med särskild skyndsamhet och att det var fråga om ett skadeståndsmål som gällde ersättning för långsam handläggning av en tidigare ersättningsprocess rörande långsam handläggning. Vidare förekom det långa perioder av inaktivitet under processen.

När det gäller det nu aktuella fallet bör Högsta domstolens uttalanden i NJA 2010 s. 363 innebära att den extra tid som processen tagit till följd av att hovrätten, innan Högsta domstolens avvísingsbeslut, prövat åtalet i dess helhet (dvs. även i den del som avser Ps egen inkomstskatt) bör beaktas vid prövningen av frågan om hans rättigheter kränkts på grund av långsam handläggning. Vidare bör beaktas att det i domstolen är fråga om en handläggning i fem instanser.

Mål om skattebrott och bokföringsbrott av den typ som målet gäller är generellt sett komplexa och ställer särskilda krav på handläggningen såväl under förundersökningen som i domstolarna. Som nämnts i det föregående anser jag att det i målet inte förekommer några långa perioder av inaktivitet. Vidare anser jag, i likhet med vad som anförs i Ekobrottsmyndighetens yttrande, att också avvísingsfrågans komplexitet bör beaktas vid bedömningen av tidsåtgången. Vid tiden för hovrättens första avgörande hade domstolen att förhålla sig till Högsta domstolens avgöranden NJA 2010 s. 168 I och II samt det faktum att det såväl i Europadomstolen som EU-domstolen pågick mål avseende frågan om det svenska systemet med dubbla sanktioner på skatteområdet är förenligt med förbudet mot dubbla förfaranden i artikel 4 i Europakonventionens sjunde tilläggsprotokoll respektive artikel 50 i EU:s rättighetsstadga. Vidare måste dessa domstolars avgöranden avseende andra länder bevakas och, i förekommande fall, beaktas.

När det gäller EU-domstolen så förelåg generaladvokatens förslag till avgörande i målet C-617/10 (åklagaren mot Åkerberg Fransson) angående en begäran om förhandsavgörande framställd av Haparanda tingsrätt. Förslaget gick i första hand ut på att domstolen skulle förklara sig sakna behörighet att besvara de frågor som den svenska domstolen ställt. I andra hand skulle artikel 50 tol-

kas så, att den inte hindrar medlemsstaterna från att tillåta straffrättsliga förfaranden vid domstol avseende samma gärning som redan lett till ett lagakraftvunnet avgörande avseende påförande av administrativa sanktioner, dock under förutsättning att den domstol som handlägger brottmålet har möjlighet att beakta den tidigare administrativa sanktionen i syfte att lindra påföljden i brottmålet.

EU-domstolen kom senare att anse sig behörig att besvara de aktuella frågorna och hade även i sak en annan uppfattning än generaladvokaten. Domstolens förhandsavgörande var formulerat på ett sådant sätt att det inte i alla delar var lätt att tillgodogöra sig; det fanns utrymme för olika tolkningar. Mot denna bakgrund måste de EU-rättsliga frågor som hovrätten hade att ta ställning anses som mycket komplexa.

Europadomstolen har ännu inte avgjort de fyra mål som gäller det svenska systemet med parallella sanktioner på skatteområdet (Weiland mot Sverige 57762/10, Henriksson mot Sverige 7396/10, Lucky Dev mot Sverige 7356/10 och Shibendra Dev mot Sverige 7362/10). Beredningen av samtliga dessa mål har slutförts och de kan enligt uppgift komma att avgöras under innevarande höst. Komplexiteten hos de nu aktuella frågorna åskådliggörs också av de i det föregående redovisade avgörandena från Europadomstolen avseende Finland; där rättsläget i vissa avseenden har preciserats.

Sammantaget anser jag att det, med hänsyn främst till målets komplexitet och antalet instanser det handlagts i, inte skett en kränkning av Ps rätt enligt artikel 6.1 till en rättegång inom skälig tid. Enligt min mening finns det därför inte skäl till påföljds lindring på grund av långsam handläggning.

Särskilt om hur hovrätten beaktat dröjsmålet i handläggningen

I NJA 2012 s. 1038 I uttalar Högsta domstolen att för att en påföljds lindring ska godtas som ett tillräckligt effektivt kompensatoriskt rättsmedel krävs att dröjsmålet som sådant har erkänts, att kompensationen har varit väsentlig och att den har skett på ett tydligt och mätbart sätt. Vidare uttalas att erkännandet av kränkningen bör förenas med att dröjsmålstiden anges och att den påföljds lindring som är hänförlig till kränkningen tydligt bör kunna skiljas från sådan påföljdsreducering som är hänförlig till andra omständigheter.

I det nu aktuella målet har hovrätten vid straffmätningen i lindrande riktning beaktat att målet har fördröjts på grund av att det återförvisats till hovrätten. Med hänsyn till detta har straffmätningens värde bestämts till åtta månaders fängelse. Av hovrättens dom framgår emellertid inte hur hovrätten bedömt straffvärdet av den brottslighet som domen avser, dvs. exklusive den del av åtalet som Högsta domstolen avvisat. Det går därför inte att av domskälen utläsa hur mycket hovrätten har reducerat fängelsestraffet på grund av fördröjningen av målets handläggning. Det är självfallet en brist. Jag vill i sammanhanget fram-

hålla att jag delar Ekobrottsmyndighetens uppfattning att den kvarvarande brottsligheten motsvarar ett straffvärde i nivå med ett års fängelse.

Vidare bör hållas i minnet att hovrätten i den första processkedjan, alltså innan Högsta domstolens beslut om återförvisning, bedömde brottslighetens samlade straffvärde till fängelse ett år sex månader. Vid straffmätningen beaktade hovrätten sedan att P hade ålagts skattetillägg, varför fängelsestraffets längd sattes ned och bestämdes till ett år och tre månader. Denna strafflindring hade bäring på skattebrotten avseende Ps inkomstbeskattning, dvs. den del av åtalet som sedermera avvisades av Högsta domstolen. Någon strafflindring på grund av påförda skattetillägg är således inte längre aktuell.

Frågan om prövningstillstånd

I likhet med Ekobrottsmyndigheten anser jag att det finns skäl för Högsta domstolen att uttala sig om hur frågan om påföljdslindring på grund av långsam handläggning ska hanteras i ett mål som det nu aktuella. Frågan kommer att aktualiseras i ett antal ytterligare fall där resning beviljats eller kommer att beviljas med anledning av Högsta domstolens avgöranden NJA 2013 s. 502 och NJA 2013 s. 746. En prövning av Högsta domstolen skulle vidare kunna utmynna i uttalanden som är vägledande även i fall där påföljdslindring aktualiseras efter att återförvisning skett av andra skäl än ne bis in idem.

Det kan också vara av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen särskilt uttalar sig beträffande frågan om och i så fall under vilka förutsättningar påföljdslindring bör komma i fråga redan på grund av den rättighetskränkning som ligger i att den tilltalade har åtalats och dömts i strid mot förbudet mot dubbla förfaranden. Särskilt gäller detta i situationer när den tilltalade efter beslut om avvisning av åtal och återförvisning har dömts för annan brottslighet.

Som framgått i det föregående anser jag att omständigheterna i det nu aktuella målet är sådana att det inte har skett någon kränkning av Ps rätt till rättslig prövning i skäligen tid. Om Högsta domstolen skulle dela denna uppfattning kunde detta förhållande tänkas i viss mån begränsa utrymmet för vägledande uttalanden. Omständigheterna i målet är emellertid sådana att jag anser att det ändå bör finnas tillräckliga möjligheter för Högsta domstolen att slå fast vilka principer som ska gälla vid påföljdsbestämningen.

Jag tillstyrker prövningstillstånd.

Bevisning m.m.

Målet gäller endast påföljdsfrågan och frågan om näringsförbud. Den centrala frågan i Högsta domstolen, liksom i hovrätten, är om påföljden ska lindras på grund av långsam handläggning. I hovrätten åberopade ingendera av parterna bevisning. P har inte nu åberopat någon bevisning i Högsta domstolen.

Jag åberopar ingen bevisning. Enligt min mening bör målet kunna avgöras utan huvudförhandling.

Anders Perklev

Lars Persson

Kopia till:

Ekobrottsmyndigheten, Rättsenheten (EBM B-2014/0121)
Ekobrottsmyndigheten, Andra ekobrottskammaren i Malmö (EB-3345-09)